

FILOSOFISKA FAKULTETEN
INSTITUTIONEN FÖR SKANDINAVISKA SPRÅK OCH
LITTERATUR

Gregory Andreev

Den svenska deckarens sociala engagemang exemplifierat i Stieg

Larssons *Luftslottet som sprängdes*

Examensarbete

Handledare: dr. sc. Janica Tomić

Zagreb, september 2018

Innehållsförteckning

1. Kronologisk introduktion	2
2. <i>Millenium</i> i korthet	3
3. Larssons tävlinghäst	5
4. Blandningen av (under)genrer	7
5. ”Välfärdsstatens sönderfall” och Larssons antifascism	9
6. Slutsats	11
Litteratur	13
Sažetak	15
Summary	15

1. Kronologisk introduktion

I sin bok, *Death in a Cold Climate: A Guide to Scandinavian Crime Fiction*, kallar Barry Forshaw Stieg Larsson för en "korstågsjournalist" som firades för sina "genomträngande analyser av neo-nazistiska organisationer och blev en av världens främsta auktoriteter på höger- och extremistgrupper", och hävdar att han också "identifierade och stödde många grupper som han ansåg var sårbara" (64). Därför låter en av huvudpersonerna i Larssons *Luftslottet som sprängdes*, journalisten Mikael Blomkvists svar på polisen Monica Figuerolas fråga om varför han blev journalist som om Larsson pratar genom Blomkvist: "För att det finns institutioner som Säpo där det saknas parlamentarisk insyn och som måste avslöjas med jämna mellanrum. (...) Jag tror på en konstitutionell demokrati, och den måste stundom varnas" (412). För att presentera det här arbetets och Larssons romans ämnen, kan ett annat av Blomkvists påståenden användas: "När allt kommer omkring handlar den här storyn inte i första hand om spioner och statliga sekter utan om vanligt våld mot kvinnor och de män som gör det möjligt." (Larsson, 643). Men innan Larssons *Luftslottet som sprängdes* ska diskuteras, måste vi säga något om genrens historia. Här kommer Andrew Nestingens klassificering att användas, det vill säga genren kommer att kallas för "socially critical police procedural" eller samhällskritiskt polisförfarande. Enligt Nestingen daterar genren till 1965 när "Maj Sjöwall och Per Wahlöö publicerade den första i en serie på tio romaner om inspektör Martin Beck och hans grupp utredare i Stockholm" och "använde deckaren för att kritisera den svenska välfärdsstaten från vänster genom att avbilda de dominerande socialdemokraterna som de som främjade Sveriges kapitalistiska klass ekonomiska intressen så att partiets grepp om den politiska makten kunde cementeras" (Nordic Noir and Neo-Noir: the Human Criminal, 164). Johanna Niemi påstår att kritiken av välfärdsstaten är "en väsentlig del av det moderna kriminalromanskrivandet i Sverige":

En vanlig kritik är välfärdsstatens misslyckande att uppfylla sitt löfte att skydda människor. Mycket av litteraturen kan tolkas som en kritik av välfärdsstaten som har tagit ifrån medborgaren ansvaret att ta hand om sig själva och sin släkt. I många böcker i denna genre framträder välfärdsstaten som en grå plats att leva på. (16)

Till skillnad från Sjöwall/Wahlöö, försvarade en ny generation samhällskritiska författare som antog deras arv under 1990-talet "välfärdsstaten från dess vänstra sida, bekräftade socialdemokratisk politisk solidaritet mot neoliberalism, nedläggning och ekonomisk

globalisering. Det mest framträdande exemplet på denna brottsfiktion är Henning Mankell och hans Kurt Wallander-serie på 1990-talet” (Nordic Noir and Neo-Noir: the Human Criminal, 165). Enligt Niemi försöker Mankell ”artikulera utanförskapet och uteslutningen som är inneboende i dagens samhällen och gör alltså brottsliga handlingar förståeliga, fastän inte tolererade” (20). Nestingen hävdar att Mankell huvudsakligen förespråkar solidaritet i sina böcker, något som han kopplar med välfärdsstaten, eftersom solidaritet är ”ett nyckelord i svensk socialdemokrati, liksom i de nordiska välfärdsstaterna, som Mankell reviderar genom att ”globalisera” den” (The Burned-Out Policeman, 227) genom historier som gäller de Andra, invandrare från andra, fattiga länder som försöker få ett bättre liv i Sverige, men bara blir en del av brottsstatistiken efter att de har blivit uteslutna av samhället, så de söker sig till brott. Denna typ av ”globaliserad” solidaritet finns också i *Luftslottet som sprängdes*, även om det är en del av en sekundär storyline och bara berör ämnet. Det gäller företagsgirighet och hur svenskarna påverkar världen genom att nonchalera hur andra har det. Nämligen, figuren Henry Cortez, en av tidningen Milleniums journalister, med hjälp av Erika Berger, en av Milleniums ägare, avslöjar Svenska Morgonpostens styrelseordförande, Magnus Börgsjö, vars annat företag ”... tillverkar toalettstolar hos ett företag i Vietnam som är stämplat av FN för att utnyttja barnarbetskraft” (Larsson, 337). Kerstin Bergman säger att Sjöwahl och Wahlöö "satte standarden för den svenska polisförändradetraditionen genom att modellera sina romaner efter amerikanska exempel, med rötter i den hårdkokta traditionen och genom att ofta visa arbetarklassens sociala medvetenhet" men hon hävdar också att "genren har flyttat sig bort från den sociala och politiska kritiken som var Sjöwahl och Wahlöös varumärke och som också kännetecknade svenskt polisförändrade av Henning Mankell och Håkan Nesser, de dominerande författarna under 1990-talet "(43). Medan Henning Mankells romaner ”innehåller ett starkt fokus på de osäkerheter som orsakas av ökad invandring och globalisering” (Bergman, 44), får man inte utelämna Stieg Larssons tillskott till denna samhälleliga och politiska kritik. Hans Millenium-svit (2005-07) innehåller många drag av denna kritik, som jag ska försöka visa i det här arbetet.

2. *Luftslottet* i korthet

Millenium består av tre böcker (som Larsson själv skrivit - denna analys kommer inte att handla David Lagercrantz avsnitt) i vilka Lisbeth Salander är beskriven som ett offer för män

inom ett sjukt samhälle. Hela hennes liv diskuteras och överträdelser mot hennes rättigheter präglar i synnerhet den tredje boken: hon är dotter till en rysk ex-spion som kom till Sverige på valdagen 1976 för att begära asyl eftersom han hade hoppat av och blev det största svenska politiska förvärvet eftersom han avslöjade ryska hemligheter och ryska spioner som hade ägnat sig åt sabotaget av svenska intressen. Så viktig var han att hans verksamhet präglar det svenska samhället ännu i början av 2000-talet, inte minst Lisbeth. Han bytte sekretessbelagd information mot möjligheter att begå brott i Sverige - han smuglade och sålde narkotika och kvinnor, mördade och misshandlade människor, en av dem var Lisbeths mor, Agnetha Sjölander, som förvandlade sitt efternamn till Salander så att hennes döttrar åtminstone delvis kunde ha sin fars namn. ”Då Lisbeth var 12 år gammal slog hon tillbaka och försökte döda Zalachenko med en bensinbomb. Det var därför hon blev inspärrad på barnpsykiatri” (Larsson, 270). Hädanefter blev hon ett offer ”därför att hon hade snubblat över en hemlighet som Säpo till varje pris försökte hemlighålla” (Larsson, 270). Hon blev omyndigförklarad efter att hon släppts fri och placerad i vård av flera förvaltare, en av dem var advokat Holger Palmgren, den enda goda mannen som Lisbeth träffade inom systemet. Han beskrev hennes resonemang bakom systemföraktet på hennes rättegång för ett annat mordförsök på Zalachenko så här:

Vår klient talar av princip inte med poliser eller andra myndighetspersoner och allra minst med psykiatriker. Orsaken är enkel. Från det att hon var barn försökte hon gång på gång tala med poliser och kuratorer och myndigheter och förklara att hennes mor misshandlades av Alexander Zalachenko. Resultatet blev vid varje tillfälle att hon bestraffades därför att statliga tjänstemän hade beslutat att Zalachenko var viktigare än Salander. (633)

Lisbeth är inte det enda offret för hemligstämplade dokument som ”gäller rikets säkerhet”, något som kan ses i de två figurerna journalisterna Dag Svensson och Mia Bergman. När han blir tillfrågad av Erika Berger om vad hennes sista ledare för Millenium ska handla om, svarar Blomkvist: ”Moral”, något som också pekar på romanens tema. Han tillägger att storyn ska handla ”om att en av våra medarbetare mördades därför att *staten inte gjorde sitt jobb för femton år sedan*” (70, min kursivering). Katja Gillander Gådin går ännu längre genom att peka på orsaken till mordet på dem:

Larsson tar upp en mängd olika former av våld mot kvinnor i sin bok, ... men det är framförallt i den tredje boken som Larsson fördjupar gestaltningen av problemet (...). Journalisten Dag Svensson och forskarstuderande Mia Bergman blir mördade efter att

de hittat avslöjande uppgifter om ett trafficking-nätverk i Sverige med högt uppsatta män inblandade. (30)

3. Larssons tävlinghäst

Det tredje stadiet av det svenska samhällskritiska polisförfarandet kan sägas vara bäst exemplifierat i Stieg Larssons verk. Detta stadium kom att kallas för *noir*, om vilken Björn Ægir Norðfjörð säger att den ”härör från Frankrike, där den, bland annat, användes för att beskriva amerikanska filmanpassningar av kriminalromaner publicerade med svarta omslag i serien *Série noire*” (63). Han skiljer mellan den skandinaviska kriminalromanen och noir: ”... från sina rötter i Sjöwall och Wahlöö, hör den skandinaviska kriminalromanen huvudsakligen till undergruppen polisförfarande, som är mest olik noir både stilistiskt och ideologiskt” (63). För att visa skillnaden mellan de två, citerar han John Scaggs: ”... den antisocialt benägna kritiken av roman noir, betonad av den ensamma detektiven, som upprepade gånger strider mot en suspekt polisstyrka, gör plats för produktivt lagarbete som uppmuntrar tilltro och förtroende för staten i polisförfarandet” (cit. i Norðfjörð, 63). Deborah Hamilton hävdar att *roman noir*, sedan andra världskriget, reflekterade ”periodens ångest och desillusion; dess dunkla toner och dystra skildringar av sjudande urbana undre världar och ett korrupt, amoraliskt samhälle ersatte de stratifierade, pittoreska miljöerna och den eleganta atmosfären i den klassiska whodunit” (228). En annan viktig sak från Hamiltons analys gäller brottsskildringen inom kriminalromaner: ”Till skillnad från den klassiska kriminalromanen där brottsligheten skildrades som en individuell, idiosynkratisk händelse, blev brottet socialiserat inom *roman noir*”, det vill säga ”kriminella handlingar används för att typifiera en större uppsättning villkor som detektiven måste konfrontera men som han aldrig kan verkligen besegra” (235). Som kan ses, noir representerar världen som en pessimistisk och hopplös existens. Många andra kritiker har lagt märke till det, som till exempel Andrew Nestingen, som noterar hur nordisk noirs dömda karaktärers öden blir formade av samhällseliga krafter (Nordic Noir and Neo-Noir: the Human Criminal, 156), medan Phillip Simpson märkte hur

(...) noir är stämplad av sin rådande stämning av pessimism, personligt och samhällsligt misslyckande, stadsparanoia, individens lossnande från samhället och cynism. Den behandlar sociala frågor, såsom klassojämlikhet och motivationen bakom

äktenskapsbrott, på ett uttryckligen kompromisslöst sätt som vanligtvis inte finns i mainstream-fiktion. Noirs universum är dystert och berövat meningen. Klenta människor i dessa berättelser måste på något sätt göra moraliska beslut utan något abstrakt moralunderlag på vilken att basera dem. Konsekvenserna av dessa beslut är ofta dödliga och alltid tragiska för någon. (189)

Simpson satte också fingret på Michael Walkers indelning av noir romaner: den hårdkokta romanen, den förförelse/förräderi romanen och den paranoida noir romanen, vars definition verkar vara mest lämplig för *Luftslottet*:

Noir-huvudpersonen i den här typen av historia är vanligtvis ett förföljt offer, fångat i en deterministisk värld där standardreglerna plötsligt har förändrats till det värre. Händelser har samverkat för att ödelägga huvudpersonen, antingen på grund av huvudpersonens dåliga beslut eller på grund av andras handlingar. Oavsett vad han eller hon gör är huvudpersonen dömd i en värld som har honom eller henne som förstörelsemålet. (192)

Dessutom påstår David Platten att noir ”undviker narrativa resolutioner, avslöjar fall av social och politisk orättvisa, uppvisar en fascination med extrema stater av våld och sex och ger en pessimistisk syn på det mänskliga tillståndet” (17). Polisförfarandes huvudegenskap nämndes redan - den gäller lagarbete bland poliser, vilket betyder att ett polislag samarbetar och kämpar mot brott tillsammans. Med andra ord, dess mest karakteristiska kännetecken, enligt Carl Malmgren, är dess fokus på metodik, "systematiskt och intensivt tillämpat av en grupp tjänstemän som vanligtvis arbetar på mer än ett fall” (cit. i Simpson, 192). Det ser angeläget ut att säga att båda egenskaper finns i *Luftslottet*, eftersom det handlar om huvudfiguren av Lisbeth Salander som verkar stå ensam mot världen och, i själva verket, kämpar mot en väldigt suspekt polisstyrka - en hemlig del av Säkerhetspolisen som kallas för Sektionen för särskild analys och formellt inte existerar. Men Lisbeth är inte ensam, en hel armé står bakom henne, och dess generals namn är Mikael Blomkvist. Han samordnar egentligen polisarbetet som blir produktivt och väcker förtroende. Denna kombination av egenskaper från *roman noir* och polisförfarande genomsyrar hela *Luftslottet*.

4. Blandningen av (under)genrer

Lisbeth Salander är, utan tvivel, romanens huvudfigur, även om (eller just därför att) hon är fångslad genom nästan hela boken, först på Sahlgrenska sjukhuset och sedan i Kronobergshäktet. Hon verkar vara ensam, hon verkar stå emot makter som hon inte kan besegra och hennes liv verkar vara dystert och hopplöst. Lisbeth är dömd och en konspiration verkar ha besegrat henne och förstört hennes liv. Gillander Gådin sammanfattar karaktärens sammansättning:

Hon försökte berätta om hur hon och mamman utsatts för våld av fadern, men både polisen, skolan, sjukvården och socialtjänsten svek henne fullständigt, det vill säga *den svenska välfärdsstaten svek henne*. Ett alternativt scenario skulle ha kunnat vara att Lisbeth fått en psykisk sjukdom eller blivit sjuk på annat sätt till följd av det hon utsatts för, något som drabbar många kvinnor, men som *Larsson inte låter henne hamna i*. I stället skapar han en karaktär som vägrar att vara ett offer. (32, min kursivering)

Enligt Shane McCorristine personifierar Mankells Wallander “den positiva pessimistens ambivalens: en som kämpar vidare oavsett” (84). Sådan sort av pessimism präglar också *Luftslottet*, men Larssons typ av pessimism kan kallas för ”optimistisk pessimism” eftersom det finns ju hemliga makter som styr staten inifrån, men deras sönderfall är oundvikligt, och kommer att bli orsakat av Lisbeth Salander och moralens stöttepelare (nästan), Mikael Blomkvist. Det vill säga, även om Sverige, eller det svenska samhället, har en suspekt och olycksbådande historia, finns det styrka i dagens samhälle att förinta historiens plågor och starta en optimistisk nutid. Även om det handlar om ett fiktivt universum, tror jag att det är just det verkliga Sverige Larsson pekar på, som målet med en socialt kritisk litteraturgenre skulle vara. Dessutom påstår Karsten Wind Meyhoff att Stieg Larsson tillhör en grupp skandinaviska författare som “presenterar en heterogen bild av det förflutna som avslöjar en komplex historisk väv och kultur” (63). I deras böcker är “tidigare händelser omskrivna genom grundlig forskning och en modern känsla som visar idealiserade nationella bilder som ingenting annat än önskedrömmar”, något som Wind Meyhoff kallar för ”versionen 2.0 av det skandinaviska polisförfarandet” (63). Larsson utförde denna omskrivning av den svenska historien genom att använda äkta historiska personer, som den förre svenske statsministern Thorbjörn Fälldin som ”verkar vara en hygglig karl” men vill inte säga något om Zalachenko-

avhoppet (Larsson, 376), utan låter Bertil K. Janeryd, den förre svenske ambassadören i Nederländerna (som är fiktiv), ta på sig ansvaret och, genom ett brev, ber honom att ”använda sitt omvitnat goda omdöme” (377). En annan, kanske inte så inflytelserik, men ännu historisk person, är Kurdo Baksi, författaren av boken *Min vän Stieg Larsson. I Luftsloppet som sprängdes* hjälper han Mikael Blomkvist genom att anlita sin bekant Idris Ghidi för att ta in en mobiltelefon i Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg, där den sistnämnde arbetar, och placera den i väggen bakom Lisbeth Salanders säng så att hon kan få anslutning till Internet med sin mobildator (Larsson 231-234, 246-248, 265-267). Fälldin kan tolkas som den hemliga, mörka historien, och Kurdo Baksi som den ljusare, optimistiska nutiden, medan den icke namngivna justitieministern och statsministern (Larsson, 356-363, 393-399) kan tolkas syfta på den osäkra, men företrädesvis bättre och transparentare framtiden.

Denna optimism förefaller vara den största skillnaden mellan de första två grader av den svenska kriminalromanen representerade av Sjöwall/Wahlöö och Henning Mankell. Anna Westerståhl Stenport inkluderar denna trio i en grupp ”vänsterförfattare som hävdar att svensk socialdemokrati inte tillräckligt anstränger sig för att bevara välfärdsstatens principer, det vill säga sitt uppdrag att skydda och vårda sina mest utsatta medlemmar” (6), medan Kim Toft Hansen säger att genren är ”en kulturell reflexion kring välfärdsmodernitet som ett misslyckat projekt” (7). Även om ”... barnmisshandeln, våldtäkten och lidandet som Salander utsattes för arbetar både för att göra sin karaktär komplett och att kritisera den svenska välfärdsstaten och västerländska moderniteten som en patriarkalisk, misogynistisk dystopi” (Nordic Noir and Neo-Noir: the Human Criminal, 171) och även om ”[d]en uttryckliga syn på välfärdsstaten i Millenium-sviten är dess misslyckande” eftersom välfärdsstaten inte alls har ”kunnat skydda huvudpersonerna i sviten” (Niemi, 14), det är just de andra, de goda, som slutligen besegrar de onda, som gör skillnaden i Larssons neo-noir och ger en lovande ton till ett mörkt ämne. Enligt Johansson, står Salander ”inte i motsättning till samhället, det egentligen goda, svenska, rätts- och välfärdssamhället, utan i motsättning till de främmande element som likt cancersvulster hotar just detta samhälle” (124).

5. ”Välfärdsstatens sönderfall” och Larssons antifascism

Kritiken av välfärdsstaten präglar dock ofta *Luftslottet*. Gillander Gådin påminner ”att vanliga så kallade ”kvinnliga dygder”, som att vara snäll, undergiven, attraktiv, förstående eller passiv, inte skulle ha hjälpt Lisbeth särskilt mycket i den situation hon befann sig i” (32). Johansson går vidare och hävdar att ”Larsson porträtterar Salander, konkret och symboliskt, som den av den manliga makten uteslutna Andra” (122) eftersom hon, som en svensk, blir utesluten i Sverige på grund av en manlig utlänning, så, ”[f]ör henne finns [det] bara våldet och tystnaden som möjliga sätt att förhålla sig till denna makt. Blomkvist – och läsaren – ser detta, och kan knappast undvika att ge henne rätten att hämnas” (122). Hon blir som de Andra inom Mankells Wallander-serien, utesluten i känslan av främlingskap, men i sitt egna land. När Alexander Zalachenko avhoppade på valdagen 1976, tog den svenska Säkerhetspolisen ansvar för honom. En speciell avdelning av Säpo grundades och började orsaka kaos på samhället - den hemliga Sektionen för särskild analys, ledd av en Evert Gullberg och godkänd från högsta ort - den dåvarande nye statsministern Thorbjörn Fälldin. Blomkvist skiljer mellan Säpo och SSA, han säger inte att hela Säpo:n är sjukt, utan en del av det - SSA. Det är synbart i hans svar till Bertil K. Janeryds påstående att han inte hade någon aning om att Evert Gullberg arbetade för Säpo: ”Det gjorde han inte” (Larsson, 381). Detta resonemang strömmar genom hela boken: ”Gör inte misstaget att blanda ihop de två” (559), och angår något som är angivet i introduktionen av uppsats-samlingen *Millennium: Åtta genusvetenskapliga läsningar av den svenska välfärdsstaten genom Stieg Larssons Millennium-trilogi* och refererar till titeln av den första boken i Millennium-serien, *Män som hatar kvinnor*: ”Den svenska titeln *Män som hatar kvinnor* refererar till andra män, onda män, som, till skillnad från oss goda män, förtrycker och misshandlar kvinnor” (9). Skillnaden finns också i *Luftslottet som sprängdes* - det är inte Säpo, som kan tolkas representera hela samhället, som är ont, utan bara en del (bokstavligt) cancerframkallande individer inom en hemlig grupp inom Säpo, som kan tolkas representera den sjuka delen av samhället. Det finns faktiskt en helt hälsosam del av Säpo (och samhället) som, under ledningen av Torsten Edklinth, chefen för författningsskyddet, kommer att ge Sektionen en smak av deras egen medicin genom att, under fullständig sekretess, avslöja Sektionens verksamhet och operera bort cancervävnaden, något som låter ju optimistisk - välfärdsstaten är ännu inte död.

En av Säpo:s uppgifter är personskyddet, avdelningen som ”svarar för skyddet av kungahuset och statsministern, och därutöver för enskilda ministrar och partiledare efter behov”, som ”överstiger oftast resurserna och i verkligheten saknar flertalet svenska politiker alla former av seriöst personskydd” (Larsson, 278), men det finns tillräckliga resurser för att beskydda ”en patologiskt sjuk mördare” (Larsson, 61), Alexander Zalachenko. Säpo:s huvuduppgift var att ”förebygga och avslöja hot mot rikets inre säkerhet”, som definierades som ”olaglig verksamhet som syftar till att med våld, hot eller tvång ändra vårt statsskick, förmå beslutande politiska organ eller myndigheter att fatta beslut i en viss riktning eller hindra enskilda medborgare från att utöva sina grundlagsfästa fri- och rättigheter” (Larsson, 280). Just en sådan olaglig verksamhet uppfördes inom själva Säpo och hindrade, bland andra, Lisbeth Salander från att utöva sina fri- och rättigheter, men Larsson glömmer inte kritisera hela svenska samhället, vars ansvar och skuld är illustrerade i layouten av Milleniums bok om Sektionen: ”Omslaget gick i blått. Texten var gul.”; och ”Christer Malm [placerade] sju frimärksstora svartvita porträtt av svenska statsministrar längst ned på sidan” (Larsson, 531, min kursivering). Den blå-gula Sverige har, genom sin konformism, orsakat Sektionens brott, medan de mest ansvariga - statsministrarna - har förrått sina medborgare, som hade valt dem, och höljt dem i svart.

Steven Peacock jämför behandlingen av Lisbeth Salander med judeförföljelsen i Nazityskland och påstår att Larssons ”verk utgör en rättsmedicinsk studie av obehagliga sanningar som finns under det svenska samhällets yta, inte minst i gestalten av nazistiska sympatisörer” (32), något som förkroppsligas i möjliga namn Sektionen, som förföljer Lisbeth Salander, kunde ha haft under tiden då den skapades: ”Särskilda sektionen, förkortat SS” (Larsson, 105), som syftar på den nazistiska paramilitära organisationen Schutzstaffeln, och ”Särskilda analysgruppen”, eller ”SA”, som syftar på den ursprungliga nazistiska paramilitära underorganisationen Sturmabteilung. Dessutom äger Dragan Armanskijs möte med Jan Bublanski, där de diskuterar om hur Lisbeth ska hjälpas, rum i Söderförsamlingens synagoga på S:t Paulsgatan (Larsson, 273-276). Här kan också dras jämförelser med nazismen - Lisbeths beskyddare möts i ett judiskt tempel för att diskutera hur de ska hindra Sektionen för särskild analys (SSA). Det låter träffande att två immigranter bidrar mer till det svenska samhällets välfärd än den svenska Säkerhetspolisen.

6. Slutsats

Även om det har visats att den skandinaviska, eller hellre, svenska kriminalromanen huvudsakligen består av kritiken av välfärdsstaten, den är inte alltid negativt gällande statens engagemang i sina medborgares liv, något som kan exemplifieras i figuren av Anders Jonasson, som ”beordrade en datortomografi [av Lisbeth Salander] med den datortomograf som sjukhuset investerat *skattemedel* i” (10, min kursivering) och vems ”jobb var att rädda livet på sin patient oavsett om hon var trippelmördare eller nobelpristagare. Eller rentav både och.” (10). Ett annat exempel finns i de goda polisernas behandling av Lisbeth, som ”... var förvånad över att poliserna hade uppträtt korrekt och nästan vänligt” (149).

Barry Forshaw ser Lisbeth Salander som Larssons mest betydande prestation inom Millennium-sviten eftersom han tror att Larsson ”formade en helt originell typ av huvudperson för kriminalromanen” (65). Denna originalitet har att göra med det som Gillander Gådin pekade på - Larsson lät henne inte fastna i det hon utsatts för. Noir förstör sina karaktärer, de är dömda, men Larssons noir är annorlunda - det finns hopp. Naturligtvis kan Lisbeth inte kämpa mot onda makter ensam, och här kommer polisförfarandes drag in. Som Anders Johansson säger, Lisbeth ”gör uppror mot de onda männen, men är samtidigt helt beroende av de goda för sin räddning” (124). Även om Säkerhetspolisens hemliga avdelning vill ödelägga henne och det ser ut som om de är för starka, finns det poliser och journalister som är beredda att försvara henne. Läsarna ser hur Mikael Blomkvist ger spår till goda poliser som sedan kämpar mot de onda kollegorna. Det mörka ämnet av välfärdsstatens sönderfall präglar ju denna undergrupp av genren, men det har också visats att det finns någon optimistisk uppfattning av läget. Det finns förtroendet för välfärdsstatens återkomst, vilket visas i metodik - det goda polisarbetet, lett av Torsten Edklinth, författningsskyddets chef, och Jan Bublanski, Salanders utrednings ledare.

Alltmedan känner sig Lisbeth trevligare bland sina cybervänner, som visar mer bekymmer för henne än de flesta ”äkta” människor, bland vilka hon lever. Dessutom känner hon sig mer hemma bland aporna i Gibraltar än i sitt hemland, Sverige, där hon blir ignorerad, misshandlad, inspärrad på psyket, märkt som ”psykopat, mördare och lesbisk satanist” (Larsson, 61), våldtagen, skjuten och fängslad:

Lisbeth såg en kraftig aphanne häva sig upp på en mur intill promenadvägen. Han blängde på henne. Han var en Barbary Ape. Hon visste bättre än att försöka klappa något av djuren.

”Hej, kompis”, sa hon. ”Jag är tillbaka igen.”

(...)

Det var en särskild känsla att vandra längs en stig och plötsligt ha två dussin apor omkring sig. Hon betraktade dem med största misstänksamhet. De var inte farliga eller aggressiva. Däremot hade de tillräcklig styrka att orsaka förödande bett om de blev uppretade eller kände sig hotade. (Larsson, 656)

Kanske har Lisbeth fått veta något av de aporna, eftersom Sektionen, eller hellre, luftslottet, sprängdes just av henne.

Litteratur

Bergman, Kerstin. "The Well-Adjusted Cops of the New Millenium: Neo-Romantic Tendencies in the Swedish Police Procedural." *Scandinavian Crime Fiction*, redigerad av Andrew Nestingen och Paula Arvas, University of Wales Press, 2011, s. 34-45

Fahlgren, Siv; Johansson, Anders och Söderberg, Eva. Introduktion: Vilken fråga är Lisbeth Salander ett svar på i dagens Sverige? *Millennium: Åtta genusvetenskapliga läsningar av den svenska välfärdsstaten genom Stieg Larssons Millennium-trilogi*, av Fahlgren, Johansson och Söderberg, Mittuniversitet, 2013, s. 5-10

Forshaw, Barry. *Death in a Cold Climate: A Guide to Scandinavian Crime Fiction*. Palgrave Macmillan. 2012

Gillander Gådin, Katja. "Våld, jämställdhet och Millennium-serien." *Millennium: Åtta genusvetenskapliga läsningar av den svenska välfärdsstaten genom Stieg Larssons Millennium-trilogi*, redigerad av Siv Fahlgren, Anders Johansson och Eva Söderberg, Mittuniversitet, 2013, s. 27-36

Hamilton, Deborah E. "The 'roman noir' and the Reconstruction of National Identity in Postwar France." *Crime Scenes: Detective Narratives in European Culture since 1945*, redigerad av Anne Mullen och Emer O'Beirne, Rodopi, 2000, s. 228-240

Johansson, Anders. "De goda männen och de starka kvinnorna: Om gemenskaper utifrån Millennium-sviten." *Millennium: Åtta genusvetenskapliga läsningar av den svenska välfärdsstaten genom Stieg Larssons Millennium-trilogi*, redigerad av Siv Fahlgren, Anders Johansson och Eva Söderberg, Mittuniversitet, 2013, s. 121-132

Larsson, Stieg. *Luftslottet som sprängdes*. Månocket. 2009

McCorristine, Shane. "The Place of Pessimism in Henning Mankell's Kurt Wallander Series." *Scandinavian Crime Fiction*, redigerad av Andrew Nestingen och Paula Arvas, University of Wales Press, 2011, s.77-88

Niemi, Johanna. "All the Adults in the Noisy Village: Constructions of Post-Modern Identity in the Welfare State in the Millennium Trilogy." *Millennium: Åtta genusvetenskapliga läsningar av den svenska välfärdsstaten genom Stieg Larssons Millennium-trilogi*, redigerad av Siv Fahlgren, Anders Johansson och Eva Söderberg, Mittuniversitet, 2013, s. 13-26

Nestingen, Andrew. "Nordic Noir and Neo-Noir: the Human Criminal." *International Noir*, redigerad av Homer B. Pettey och R. Barton Palmer, Edinburgh University Press, 2014, s. 155-181

- - - . "The Burned-Out Policeman." *Crime and Fantasy in Scandinavia: Fiction, Film, and Social Change*, Andrew Nestingen, University of Washington Press, 2008, s. 223-254

Norðfjörð, Björn Ægir. "Crime up North: the Case of Norway, Finland and Iceland." *Nordic Genre Film*, redigerad av Tommy Gustafsson och Pietari Kääpä, Edinburgh University Press, 2015, s. 61-75

Peacock, Steven. *Swedish Crime Fiction*. Manchester University Press. 2014

Platten, David. "Into the Woods: The Contemporary Roman Noir as Modern Fairy Tale." *Yale French Studies*, No. 108, Crime Fictions (2005), s. 116-130

Simpson, Phillip. "Noir and the Psycho Thriller." *A Companion to Crime Fiction*, redigerad av Charles J. Rzepka och Lee Horsley, Wiley-Blackwell, 2010, s. 187-197

Toft Hansen, Kim. "Postsecularism in Scandinavian Crime Fiction." *Scandinavian Studies*, Vol. 86, No. 1 (Spring 2014), s. 1-28

Westerståhl Stenport, Anna. "Bodies Under Assault: Nation and Immigration in Henning Mankell's Faceless Killers." *Scandinavian Studies*, Vol. 79, No. 1 (Spring 2007), s. 1-24

Wind Meyhoff, Karsten. "Digging into the Secrets of the Past: Rewriting History in the Modern Scandinavian Police Procedural." *Scandinavian Crime Fiction*, redigerad av Andrew Nestingen och Paula Arvas, University of Wales Press, 2011, s. 62-73

Sažetak

Ovaj se završni rad bavi društvenim angažmanom tzv. soc-krimića, književnog žanra specifičnog za skandinavsko podneblje kojeg karakterizira kritika države blagostanja i ilustracija raspada iste kroz prikaz uglavnom nesposobne policijske službe kao korumpiranog zaštitnika naroda. Kao primjer žanra, ovdje se detaljnije razmatra roman *Kule u zraku* švedskog novinara i pisca Stiega Larssona. Nakon uvoda u sam razvoj žanra, za koji se smatra da je u punom smislu započeo 1965. godine sa švedskim spisateljskim dvojcem kojeg su činili Maj Sjöwall i Per Wahlöö, dok je u posljednjem desetljeću 20. stoljeća žanr svojom serijom romana o inspektoru Kurtu Wallanderu dodatno popularizirao još jedan Šveđanin, Henning Mankell, rad se okreće razlikama i sličnostima između tih triju razvojnih faza, pri čemu Larsson predstavlja treću, tzv. *noir* fazu soc-krimića, kojoj se pridaje posebna pozornost. Kroz primjere iz romana i izvatke iz književnokritičkih radova objašnjava se fenomen *noira* i Larssonova društvena intervencija.

Summary

This bachelor thesis deals with the social engagement of the so-called socio-crime fiction, a literary genre with a firm foothold in Scandinavia. The genre's most prominent attribute is the critique of the welfare state and its disintegration, depicted mostly through an incompetent police force as the corrupt protector of the people. The thesis takes the Swedish journalist and writer, Stieg Larsson's novel, *The Girl Who Kicked the Hornet's Nest*, as a representative of the genre. Following an introductory overview of the genre's development, the history of which is thought to have begun in 1965 with the Swedish duo made up of Maj Sjöwall and Per Wahlöö, and became further popularized in the final decade of the 20th century by another Swede, Henning Mankell, and his inspector Kurt Wallander novel series, the thesis turns to the differences and similarities between the genre's three developmental stages, with Larsson representing the third, so-called *noir* stage of the socio-crime fiction, which is particularly dealt with. The *noir* phenomenon and Larsson's social intervention are explained through examples from the novel and backed up by excerpts from the works of literary critics.